

Rädda det digitala kulturarvet!

1994 FICK KB UPDRAGET att ta emot pliktexemplar av CD-ROM-skivor och liknande publikationer. Sedan dess har det diskuterats och utretts i det oändliga hur det digitala kulturarv som finns på webben ska tas om hand. 1998 gjordes en första sk e-pliktutredning. 2009 gjordes en andra. Nyligen kom äntligen en lagrådsremiss, och lagrådet har nu uttalat sig.

Lagrådet har viss kritik mot förslaget, främst gäller det rättssäkerhetsaspekter, tex i samband med vitesföreläggande för dem som inte följer lagen. Vad lagen faktiskt stipulerar är inte tillräckligt tydligt, menar lagrådet. Lagrådet instämmer också i Riksarkivets synpunkt

att det kan bli förvirrande om myndigheter ska lämna exemplar både enligt gällande arkivlag och enligt den kommande e-plikt-lagen.

Däremot har lagrådet inget att erinra mot själva grundtanken att webbmaterial bör samlas in och hur detta bör ske. Därmed kvarstår tyvärr några av förslagets allra största brister.

Redan tidigt fick utredningen kritik för att man ville strunta i småpublicister och bloggare. På trycksidan är ju detta inget problem, där har man sedan länge sparat liknande material.

Det finns i huvudsak två sätt att samla in webbpublikationer: automatiskt, med en sökrobot som av söker webben i stora svep och laddar ned sidor, eller, mera punktvisa leveranser från utvalda publicister. Den aktiva parten kan då antingen vara producenten eller den mottagande institutionen.

De tunga remissinstanserna har varit mycket kritiska mot utredningen, flera har avstyrkt. Enligt lagförslaget vill man att producenter av webbmaterial ska leverera enskilda filer för sig, med beskrivning av hur

de hänger ihop. TU skrev om detta: "Det skulle kunna jämföras med att pliktleveransen för tryckta tidningar ändrades till att tidningarna skulle tvingas att sitta och klippa ut varje artikel ur tidningen och sedan skicka in dem till myndigheten."

Utredarna har också fått för sig att vad som ska levereras är "färdiga" dokument, som man inte har för avsikt att uppdatera. TU igen: "Det går inte att förutsäga om ett webbinlag kommer att förändras framöver eller

ej. Allt beror på händelser och förändringar som ligger i framtiden." Att utredare kan vara så okunniga är faktiskt hårresande, särskilt som webben funnits i snart 20 år.

Det rimliga med en så enorm och nebulös informationsmängd som webben utgör, är inte att lita till manuella leveranser. Punktvisa specialleveranser kan vara ett utmärkt komplement för de stora aktörerna på mediemarknaden - men även de kan automatiseras i hög grad. Om man vill ge en representativ bild för framtida forskare av webbpubliceringen måste dock fundamentet vara en robotinsamling av den typ som KB faktiskt sysslat med sedan 1997 - men i större skala.

1997 startade projektet Kulturarw3. En sökrobot av söker några gånger per år nätet efter svenska sidor som sedan sparas. Sverige har varit världsledande på detta område och det paradoxala var att när man 2009 bjöd in till en internationell konferens kring detta i KB:s lokaler, så släpptes samtidigt nyheten att man skulle lägga ned denna framsynta nedladdning - åtminstone under år 2010, sade riksbibliotekarien. Men ännu i september 2011 har denna nedladdning inte kommit igång igen - och det finns enligt mina källor starka krafter på KB som verkar för att denna insamlingsform bör läggas ned helt.

Danmark har en lag om robotnedladdning och bevarande av webbsidor sedan 2004 och Finland sedan 2007. I Danmark bedöms robotnedladdningen som så viktig att man har motsvarande 4,5 tjänst för detta. I Sverige finns nu 1,5 tjänst - men hur länge? Snart kommer (enligt utredningen) något tjog människor att vara sysselsatta med att ta emot de manuella leveranserna - jurister, tekniker, handläggare mfl.

Flera remissinstanser har dock pekat på hur viktig just robotinsamlingen är (Socialstyrelsen, Tidningsutgivarna, Sveriges tidskrifter, TV4, Riksarkivet, Lunds universitet mfl), antingen som komplement eller kanske rent av som den viktigaste insamlingsmetoden. Den borde, som TV4 skriver i sitt remissvar, vara "den bästa och mest effektiva vägen" och kunna ge en "bredare och mer representativ bild än den som kan åstadkommas om utredningens förslag genomförs".

Man bör inte låta sig luras av att utredningen i den löpande texten nämner robotinsamlingen. Problemet är att den inte med ett ord nämns i den föreslagna lagtexten. Om robotinsamlingen uttryckligen nämndes där, skulle den få ett starkt skydd och inte kunna läggas

"Om man vill ge en representativ bild för framtida forskare av webbpubliceringen måste dock fundamentet vara en robotinsamling av den typ som KB faktiskt sysslat med sedan 1997 - men i större skala."

”Det viktiga är att det samlas in material. Annars finns det i framtiden inget att katalogisera eller tillgängliggöra.”

→ ned om de som för tillfället råkar vara chefer på KB får för sig att den är för dyr eller för besvärlig. Både robotinsamlingen och den punktvisa insamlingen från större producenter bör skrivas in som några av KB:s huvuduppgifter i dagens mediesamhälle. Att på det viset ”bevara det breda bevarandet” är nog den viktigaste frågan just nu när det gäller det digitala kulturarvet.

Det behöver inte vara så svårt. Den finska lagen uttrycker det kort och koncist: ”Nationalbiblioteket har till uppgift att med hjälp av program hämta för allmänheten tillgängligt nätmaterial i datanät och att lagra det. I det nätmaterial som hämtas och lagras ska på ett representativt och mångsidigt sätt inkluderas material som är tillgängligt för allmänheten på datanät vid olika tidpunkter.”

Först 2015 ska det svenska förslaget fungera fullt ut – med eller utan robotinsamling är frågan. Pausen 2010–2011 har redan gjort att vi missat några händelserika år som i hög grad speglats på nätet: askmolnet, prinsessbröllopet, Ship to Gaza, valet, SD:s intåg i riksdagen, den arabiska revolutionen (som ju har förgreningar hos enskilda i Sverige), den ekonomiska krisen, val av nya partiledare, diskussionerna om kungen, kritiken mot Ingvar Kamprad, etc. I Danmark har man inte missat sådant, för där gör man förutom stora svep också många nedladdningar inriktade på specifika händelser.

Gunnar Sahlin menade 2008 att det var ett stort problem att vi inte fått någon e-plikttag ännu, eftersom betydande delar av det svenska kulturarvet försvinner ut i cyberrymden. Skadorna var av ”bestående karaktär”, menade han. Robotinsamlingen var en viss kompensation, ansåg Sahlin då. Ändå lade han ned den något år senare. Man hänvisade till brist på anslag. Men detta var inte sant. KB har sedan år 2000 fått två miljoner per år för Kulturarw3. Men eftersom KB fr o m 2007 inte längre behöver särredovisa hur medlen används, har man kunnat spendera dessa pengar på annat.

Man hör ibland invändningar om att det robotinsamlade materialet är ett ”sammelsurium” som måste katalogiseras och metataggas. Dessutom kan det inte tillgängliggöras på ett bra sätt av både tekniska och upphovsrättsliga skäl. Inget av detta är dock giltiga argument för en nedläggning. Allt detta kan lösas. Det viktiga är att det samlas in material. Annars finns det i framtiden inget att katalogisera eller tillgängliggöra.

KARL-ERIK TALLMO

Författare, journalist, medverkade i e-pliktutredningen 1998 och har sysslat med digitala bevarandefrågor sedan 1992.